

Демченко Н. Ю. Особенности психологического консультирования при соматических заболеваниях

В данной статье рассматриваются такие вопросы, как: психосоматические заболевания желудочно-кишечного тракта (язва желудка, язва двенадцатиперстной кишки, запоры, эмоциональная диарея, синдром раздраженного кишечника, язвенный колит, болезнь Крона - редкое заболевание, относящееся к группе аутоиммунных, проблемы глотания); несколько типов язвенных больных в психоаналитическом подходе (психически здоровый язвенный больной - у больного хорошее эго, больной выстраивает близкие отношения со значимыми другими, больные данного типа имеют некоторую предрасположенность к заболеванию – при сильном одномоментном стрессе регрессируют в оральный период; больной, обладающий характером с неврозом – обсессивная структура личности с наличием навязчивостей, депрессивно окрашенная; психосоматический – параноидная структура личности (очень подозрительные), очень зависимый – симбиотический); возможные направления для терапевтической работы (творчество дает ощущение осмысленности; возможности терапии с клиентами с эмоциональной диареей; работа с агрессией; глубинная терапия на сепарацию (отпуск, лимит сессии, закрытая дверь (если клиент пришел раньше – то ожидает); терапия, связанная с проживанием отделения; аутогенные тренировки – чтобы клиенты расслабились, и смогли контролировать переживание тревоги при разделении со значимыми объектами; работа с глиной; работа с песком и арт-терапия.

Ключевые слова: психологическое консультирование, психосоматические заболевания желудочно-кишечного тракта, болезнь Крона.

Demchenko N. Yu. Features of psychological counseling in case of somatic diseases

In this article are considered such issues as: psychosomatic diseases of the gastrointestinal tract (gastric ulcer, duodenal ulcer, constipations, emotional diarrhea, irritable bowel syndrome, ulcerative colitis, Crohn's disease which is a rare disease belonging to the group of autoimmune, swallowing problems); few types of ulcerative patients in the psychoanalytic approach (mentally healthy ulcer patient is the patient who has a good ego, the patient builds close relationships with significant others, patients of this type have some predisposition to the disease – due to strong one-stage stress they regress into the oral period; a patient with a neurotic character is a obsessive personality structure with the presence of obsessions, depressively colored; psychosomatic patient is a paranoid personality structure (very suspicious), very dependent – symbiotic); possible directions for therapeutic work (creativity gives a sensation of meaning; the possibilities of therapy with clients with emotional diarrhea; work with aggression, deep therapy for separation (leave, session limit, closed door (if a client comes earlier, then he should wait); therapy associated with living of the department; autogenic training in order to make the clients relaxed and in order they could control their anxiety during sharing with significant objects; work with clay, work with sand and art therapy.

Keywords: psychological counseling, psychosomatic diseases of the gastrointestinal tract, Crohn's disease.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2017 р.

Статтю прийнято до друку 16.11.2017 р.

Рецензент д. псих. наук Мартиненко І.В.

УДК: 373.2:159-051:81:376

Михальська С.А.

**ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПСИХОЛОГА
З ДОШКІЛЬНИКАМИ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ**

У статті розглядається проблема організації та змісту психологічної роботи із дітьми з мовленнєвими порушеннями. Здійснено аналіз взаємозалежності між мовленнєвим та психічним розвитком дитини. Проаналізовано методи психологічної допомоги з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей дітей з мовленнєвими порушеннями. Зазначено, що організація корекційної роботи з дітьми-логопатами потребує певної системи, оскільки у них наявні і психологічні проблеми. Обґрунтована необхідність надання психологічної допомоги дітям з мовленнєвими порушеннями. Визначено рекомендації щодо планування роботи психологів у процесі корекційно-розвиткової роботи, що стимулюватиме мовленнєвий і особистісний розвиток дитини. Констатовано, що зміст роботи психолога має бути узгоджений з програмою дошкільного навчального закладу, перспективним і календарним планами роботи вихователя та логопеда, послідовністю корекційного впливу.

Ключові слова: дитина, психолог, мовлення, мовленнєві порушення, психологічна корекція.

Дошкільний вік є початковим етапом формування особистості та характеризується розвитком потреби дитини в спілкуванні. Посідаючи важливе місце у життєдіяльності дитини, мовлення виступає інструментом спілкування, пізнання, регуляції її поведінки, засобом розвитку й виховання.

Питання взаємозалежності між мовленнєвим та психічним розвитком дитини завжди були актуальними для теорії та практики спеціальної педагогіки, логопедії і тому досліджувались багатьма авторами. Це, зокрема, Р.Є. Левіна, О.М. Мастюкова, Є.Ф. Собонович, Т.Б. Філічова, Н.О. Чевельова, М.К. Шеремет та інші.

Однією із найважливіших життєвих потреб людини є потреба в спілкуванні, в обміні думками з іншими людьми. Ця потреба задовольняється людиною за допомогою мовлення. Володіючи мовою і здійснюючи свою мовленнєву діяльність, люди обмінюються досвідом, знаннями, передають їх нащадкам, дістають можливість зрозуміти один одного і налагодити спільну роботу в усіх галузях людської діяльності. Психологічні особливості розвитку мовлення були представлені у дослідженнях таких науковців, як Л.О.Калмикова, О.Л.Кононко, О.М. Леонтьєв, Т.О.Піроженко, В.І.Ядешко та інші.

Серед психологів, педагогів, логопедів, лінгвістів, які створили передумови для комплексного підходу до вирішення завдань мовленнєвого розвитку дошкільників – А.М.Богуш, Л.С. Виготський, Н.В.Гавриш, Д.Б. Ельконін, А.В. Запорожець, С.Ю.Конопляста, К.Л. Крутій, І.О.Луценко, І.В. Мартиненко, С.Л. Рубінштейн, Т.В. Сак, І.Є. Товкач, М.К.Шеремет та інші. Дослідниками давно виявлений тісний взаємозв'язок мовлення і загальних психологічних проявів: пізнавальної, особистісної, поведінкової сфери.

Порушення мовлення у тій чи іншій мірі негативно впливають на весь психічний розвиток дитини, її діяльність, поведінку. Обмеженість у мовленнєвому спілкуванні негативно відображається на формуванні особистості дитини, може викликати психічні нашарування, певні особливості емоційно-вольової сфери, сприяти розвитку негативних якостей характеру.

Організація корекційної роботи з дітьми-логопатами потребує певної системи, оскільки у них наявні і психологічні проблеми (емоційно-вольові порушення, які проявляються у підвищеній емоційній збудливості та виснаженні нервової системи; труднощі спілкування з оточуючими; нерідко – патологічні якості особистості). Тому, доцільно застосовувати комплексний підхід як до вивчення причин порушення мовлення, так і інтегровану взаємодію спеціалістів у корекційно-розвитковій роботі.

На разі питання психологічної допомоги дітям з мовленнєвими порушеннями розроблені недостатньо. На практиці психологи та педагоги часто використовують різноманітні психотехнічні прийоми без урахування форми захворювання, рівня розвитку пізнавальних процесів і особливостей емоційно-вольової сфери дитини. Брак чітко розроблених диференційованих методів і напрямів психологічної допомоги, неадекватний добір психотехнічних прийомів можуть негативно відобразитися на подальшому психічному розвитку дитини.

Мета статті полягає у дослідженні проблеми організації та змісту психологічної роботи із дітьми з мовленнєвими порушеннями.

Багаторічний досвід учених свідчить, що правильно підібрані методи психологічної допомоги з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей дітей з проблемами у розвитку позитивно впливають на динаміку їх розвитку. Дослідники (М.Н. Ільїна, І.І. Мамайчук Т.В. Сак та ін.) розглядають психологічну допомогу дітям із проблемами у розвитку як складну систему клініко-психолого-педагогічного впливу.

Психологічну допомогу не завжди надають власне психологи. Серед фахівців, діяльність яких пов'язана з наданням такої допомоги, можуть бути лікарі-психіатри, психотерапевти, психоневрологи, педагоги, соціальні працівники. Психологічна допомога, яка спирається на закономірності психічного розвитку дитини, полягає в аналізі особливостей формування пізнавальних процесів й особистості дитини та розробці адекватних методів різноаспектного психологічного впливу [1, с.271-281].

На думку Ю.В.Рібцун, робота практичного психолога в умовах логопедичної групи для дітей дошкільного віку із мовленнєвими порушеннями є дуже важливою та відповідальною, адже саме від кваліфікованої допомоги психолога у налагодженні дитиною перших контактів з педагогами та ровесниками залежить подальша результативність усієї навчально-виховної педагогіко-психологічної роботи на протязі року. Тільки тісна співпраця психолога, вихователів, логопеда і батьків дозволить у

повній мірі зробити навчання та виховання молодших дошкільників із мовленнєвими порушеннями високоякісним і продуктивним [3].

Корекційно-відновлювальна та розвивальна робота може проводитись у індивідуальній, підгруповій формі; спільно з дитиною та батьками в залежності від поставлених завдань. Сферою корекційно-розвивального впливу можуть бути як окремі психічні процеси (мислення, увага, пам'ять), так і дрібна, загальна моторика, емоції та спілкування. Вивільнення пригнічених емоцій (гніву, страху, образи тощо), їх стабілізація, створення умов для формування у дітей мотивації до пізнання, коригування поведінкових реакцій у спілкуванні сприяють повноцінному психічному та особистісному розвитку. Використання елементів психогімнастики, загальнорозвивальних гімнастичних і психокорекційних вправ та ігор, АРТ-терапії, терапевтичних казок дозволяє зробити роботу практичного психолога цікавою, насиченою та ефективною [3].

С. Є. Шаброва та І. Ю. Федорова виділяють такі завдання у роботі психолога із дітьми з мовленнєвими порушеннями [4]:

- Створення середовища психологічної підтримки дітям з вадами мовлення.
- Розвиток пам'яті, уваги, мислення, просторового орієнтування.
- Удосконалення дрібної моторики.
- Розвиток слухової уваги і фонематичного слуху.
- Розвиток зорово-моторної координації.
- Розвиток довільності і навичок самоконтролю, вольових якостей.
- Активізація відпрацьованої лексики.
- Зняття тривожності у дітей при негативному настрої на логопедичні заняття.
- Забезпечення психологічної готовності до шкільного навчання.
- Підвищення психологічної культури батьків і педагогів.

Опишемо на основі власних досліджень та узагальнення досвіду роботи рекомендації щодо планування роботи психологів у процесі корекційно-розвиткової діяльності, що стимулює мовленнєвий і особистісний розвиток дитини.

При організації психологічної роботи із дітьми з мовленнєвими порушеннями потрібно реалізувати такі завдання:

- Розвиток ігрової діяльності та спілкування з однолітками.
- Навчання і корекція порушених функцій у процесі гри.
- Формування маніпуляційної діяльності та підготовки руки до письма.
- Розвиток зорово-моторної координації, просторових і часових уявлень.
- Розвиток розумових операцій, сприймання, уваги, пам'яті.

Гра є основним видом діяльності дитини дошкільного віку, однією з характерних закономірностей дитячого розвитку, тому особливого значення набувають умови організації ігрової діяльності. Іграшки потрібно підбирати так, щоб вони могли впливати на ряд аналізаторних систем: яскраві, зручні, з якими можна виконувати різноманітні дії.

Для розвитку ігрової діяльності та спілкування з однолітками, уявлень про навколишнє середовище, формування у дітей потреби у мовленнєвому спілкуванні доречно використовувати такі методи і прийоми:

- Залучення дитини до спільної діяльності і комунікації шляхом організації ігор, спрямованих на комунікацію і знайомство з середовищем. Використовуються такі ігри, як: «Давайте познайомимся!», «Лови-лови», «Розкажи вірші руками», «Чий голос?», «Знайди іграшку», «Чії речі?», «Як пройти?».
- Вербалізація психологом дій дитини (від імені іграшки). Наприклад: «Соня будує, вона будівельник. Ось який високий будинок будує Соня!»
- Ритуальність, ритмічність проведення режимних моментів з використанням ігрових і мовних прийомів (вірші).
- Форма спілкування питання-відповідь (за ініціативою вихователя), що припускає використання односкладних інструкцій. Наприклад: «Візьмеш шапку?», «Сідаємо на килим» і т.д.
- Заохочення дітей до використання висловів заперечення та висловів оповідного плану;

включення в спілкування з дітьми ігор і вправ на формування уваги до інтонації психолога, на впізнавання голосу однолітка. Це такі ігри, як «Чий голос?» і ін.

- Розповідь дітьми в процесі здійснення дій однолітками; коментуючи мовлення психолога. Наприклад, «Зараз Саша піде мити ручки. Ми йдемо в туалет, топ-топ-топ. Саша відкриває кран, бере мило, намилює ручки, тепер змиває мило водою, бере свій рушник, витирає ручки, ось розумник!» і т.д.

- Розширення пасивного словника за рахунок назви предметів і дій з ними в групі ДНЗ. Наприклад: дітям дають іграшки. Потім кожному пропонується подумати, як з цією іграшкою можна грати. Після обдумування кожна дитина виходить, розповідає, що вона пропонує робити з іграшкою, а потім показує спосіб дії з нею [2, с.25-57].

Необхідно використовувати і специфічні дидактичні ігри, з допомогою яких тренують зорову увагу і просторове уявлення. Наприклад, «Поштова скринька»: у вигляді пластмасової коробки з 5 прорізами – напівкруглим, трикутним, прямокутним, квадратним і шестикутним, до якої додаються 10 об'ємних фігур, основа кожної з фігур відповідає по формі одному з прорізів. Гра «Поштова скринька» сприяє розвитку сприймання форми. Поступово збільшується кількість геометричних фігур, які діти мають розрізнити. Для закріплення цих занять використати дошку Сегена з прорізами різної форми та вирізаними фігурками, що вкладаються у відповідний паз.

Розрізненню і закріпленню розмірів предметів сприяють ігри-вправи з конструювання: побудова веж із кубиків, складання пірамід з урахуванням розмірів кілець. В цих іграх формуються поняття «високий-низький», «довгий-короткий» тощо. Використовуються ігри з різноманітним будівельним матеріалом. Дітей навчають, як побудувати машинку, потяг, гараж, будиночок, постійно закріплюючи поняття розміру, довжини, висоти.

Для тренувань тактильних відчуттів і можливості розрізнити предмети на дотик доцільно використовувати гру «Чарівна торбинка». В торбинку з щільної тканини кладуть різні предмети, які дитина має впізнати на дотик. Функція стереогнозу удосконалюється у процесі щоденної предметно-практичної та ігрової діяльності.

Розвитку зорово-моторної координації сприяє гра «Лабіринт», де очима і пальцем прослідковується хвилястий шлях зайчика, ведмежати до своєї домівки тощо. Пізніше в процесі малювання і письма дітей навчають слідувати очима за рухами рук. Вправи на просторову диференціацію самого себе розвивають уявлення про схему тіла, розміщення і переміщення його у просторі. Дитину садять обличчям до дзеркала і пропонують торкнутись до очей, носа, чола, коліна тощо. Потім дитина показує ці частини тіла на дорослому, одночасно називаючи ту частину тіла, якої торкається чи показує. На наступному етапі її навчають обводити контур свого зображення у дзеркалі, далі виконати це на ляльці, картинці.

Для розширення уявлень про навколишнє середовище у дітей вагомим значенням набувають спеціальні заняття з використанням картинок. Під керівництвом психолога з допомогою картинки у дитини формується більш детальне сприйняття уявлень про предмет. Робота з картинками розширює кругозір, сприяє розвитку зорової фіксації, стійкості уваги, пам'яті, формує осмислене, логічне запам'ятовування, вміння аналізувати матеріал, встановлювати розбіжності, робити узагальнення (наприклад, такі завдання: «Допасуй», «Продовж рядок», «Що змінилось», «Запам'ятай картинку», «Четвертий зайвий», «Класифікація картинок», «Розрізні картинки», «Назви оригінальним словом» тощо).

Спрямованій корекції рухових та емоційно-вольових порушень сприяють також рухливі ігри. З їх допомогою долається гіпокінезія, розвивається швидкість, спритність, цілеспрямованість та вольові риси. В іграх використовуються різноманітні сюжети, що сприяють розширенню знань і уявлень про навколишню дійсність. Дітей навчають усвідомленню правил гри, їх виконанню. Супровід ігор співами та музикою створює позитивний емоційний фон.

Велику увагу слід приділяти тренуванню функціональних можливостей кисті, що необхідно для подальшого оволодіння шкільною програмою.

Також у дітей необхідно виховувати впевненість у собі, заохочувати товариськість, активність у всіх видах діяльності – руховій, мовленнєвій, психічній. Цим слід займатися на психологічних заняттях.

В їх основі лежать методи пояснення, переконання та навчання. Вони проводяться у формі захоплюючих, доступних для розуміння індивідуальних бесід з дитиною і батьками. У дітей виховується бажання та прагнення працювати над своїм мовленням, віра у свої сили і можливість подолання дефекту, що позитивно впливає на результат логопедичних занять та активізує самостійну роботу над мовленням. Одним із завдань психолога є пояснення батькам, який вплив має хороший колектив на подолання дитиною почуття неповноцінності.

В роботі із дітьми з мовленнєвими порушеннями доцільно використовувати раціональну психотерапію, що спрямована на правильне виховання чи перевиховання мислення, зміни оцінки свого хворобливого ставлення, стимуляції роботи над мовленням. Психотерапія здійснюється як на спеціальних заняттях, так і є елементом логопедичного впливу.

Цілі психотерапевтичного впливу:

- 1) стимуляція роботи над мовленням, активізація як дитини, так і її родичів:
 - створення позитивного емоційного фону;
 - вироблення вольової налаштованості на подолання можливих труднощів;
- 2) перевиховання особистості дитини:
 - усунення психогенних нашарувань;
 - перебудова соціального контакту з оточуючими;
 - формування правильного ставлення родичів та оточуючих до дитини.

Вже під час першої психотерапевтичної бесіди необхідно встановити тісний зв'язок з матір'ю, завоювати її довіру, сформувати впевненість у хорошому результаті лікування і подальшого навчання. Потрібно пояснити матері причини, що викликають порушення мовлення. Вона має знати про труднощі, що можуть зустрічатись.

Дуже важливим при реалізації психотерапії є емоційний фактор. Довіру дитини та її рідних психолог і логопед завойовують знанням своєї справи, професійною майстерністю. Проте недостатньо, щоб психолог та логопед були тільки хорошими спеціалістами у своїй галузі, важливо, щоб дитина бачила і відчувала, що вони прагнуть зробити для неї все можливе, працюють з повною віддачею своїх духовних сил і можливостей. Психотерапевтичний вплив на дитину, тісний контакт з логопедом мають зберігатися до повного виправлення мовленнєвого порушення. Він має сприяти «мовленнєвому контакту» дитини з оточуючими, допомагати самоутверджуватись у житті, регулювати її діяльність та поведінку.

Психолог має проводити тренінги впевненої поведінки, релаксацію, психогімнастику, що навчає дітей керувати своїм настроєм, мімікою, підтримувати позитивний емоційний тонус, безконфліктну поведінку, сприятливий мікроклімат у закладі і вдома; кінесіологію мозку, що сприяє подоланню міжпівкульної асиметрії мозку, корекції порушених функцій, включенню компенсаторних і потенційних можливостей дитини тощо.

Всі напрямки і зміст роботи психолога мають бути узгодженими з програмою ДНЗ, перспективним і календарним планами роботи вихователя та логопеда, послідовністю корекційного впливу. З цією метою складається узгоджений план корекційної роботи, в якому зазначаються напрямки, завдання роботи з дитиною і вказується, які спеціалісти відповідають за їх виконання. Перед усім психолог має узгоджувати зміст і методи своєї роботи з логопедом.

Отже, робота психолога має бути невід'ємною частиною корекційно-педагогічного впливу на дітей з мовленнєвими порушеннями. Систематично проведена і правильно побудована вона допомагає підвищити ефективність логопедичної допомоги цій категорії дітей; сприяти їх соціальній адаптації, підготовці до школи.

Проведений аналіз не вичерпує всіх аспектів даної проблеми. Зокрема, на глибше вивчення чекає розробка корекційної моделі у роботі із дітьми з мовленнєвими порушеннями з інтегрованими зв'язками логопедії, психології, педагогіки, медицини та інших суміжних наук.

Використана література

1. **Логопсихологія** : навч. посіб. / С. Ю. Конопляста, Т. В. Сак ; за ред. М.К. Шеремет. – К. : Знання, 2010. – Книга. – 293 с.
2. **Микляева Ю.В.** Развитие речи детей в процессе их адаптации к ДОУ / Ю.В.Микляева, В.Н.Сидоренко. – М. :

Айрис-пресс, 2005. – 80 с.

3. Рібцун Ю. В. Робота практичного психолога в молодшій логопедичній групі для дітей із ЗНМ / Ю. В. Рібцун // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі : наук.-метод. зб. – К., 2008. – Вип. 10. – С. 281–288.

4. Шаброва С. Е. Модель діяльності учителя-логопеда і педагога-психолога в умовах дошкільного логопедического пункту / С. Е. Шаброва, І. Ю. Федорова // Логопед. – 2007. – № 5. – С. 38–43.

References

1. Lohopsycholohiya : navch. posib. / S. Yu. Konoplyasta, T. V. Sak ; za red. M.K. Sheremet. – K. : Znannya, 2010. – Knyha. – 293 s.

2. Myklyaeva Yu.V. Razvytye rechy detej v processe yx adaptacyy k DOU / Yu.V.Myklyaeva, V.N.Sydorenko. – M. : Ajrys-press, 2005. – 80 s.

3. Ribcun Yu. V. Robota praktychnoho psycholoha v molodshij lohopedychnij hrupi dlya ditej iz ZNM / Yu. V. Ribcun // Dydaktychni ta social"no-psycholohichni aspekty korekciynoi roboty u special"nij shkoli : nauk.-metod. zb. – K., 2008. – Vyp. 10. – S. 281–288.

4. Shabrova S. E. Model" deyatel"nosty uchytelya-lohopedy u pedahoha-psycholoha v uslovyax doshkol"noho lohopedycheskoho punkta / S. E. Shabrova, Y. Yu. Fedorova // Lohoped. – 2007. – № 5. – S. 38–43.

Михальская С.А. Особенности работы психолога с дошкольниками с речевыми нарушениями

В статье рассматривается проблема организации и содержания психологической работы с детьми с речевыми нарушениями. Осуществлен анализ взаимозависимости между речевым и психическим развитием ребенка. Проанализированы методы психологической помощи с учетом индивидуально-психологических особенностей детей с речевыми нарушениями. Отмечено, что организация коррекционной работы с детьми-логопатами требует определенной системы, поскольку у них имеются и психологические проблемы. Обоснована необходимость оказания психологической помощи детям с речевыми нарушениями. Определены рекомендации по планированию работы психологов в процессе коррекционно-развивающей работы, стимулировать речевое и личностное развитие ребенка. Констатировано, что содержание работы психолога должно быть согласовано с программой дошкольного учебного заведения, перспективным и календарным планами работы воспитателя и логопеда, последовательностью коррекционного воздействия.

Ключевые слова: ребенок, психолог, речи, речевые нарушения, психологическая коррекция.

Myhalska S. A. Features of psychologist's work with preschoolers' speech disorders

The article deals with the problem of the organization and content of psychological work with children who have speech disorders. The analysis of interdependence between speech and mental development of the child has been carried out. The methods of psychological help taking into account the individual and psychological characteristics of children with speech disorders have been analyzed here. It is noted that organization of correctional work with children who have speech disorders needs a certain system because they have some psychological problems as well. The necessity of providing psychological help for children with speech disorders has been substantiated. The recommendations on the planning of the work of psychologists in the process of corrective-developing activity which will stimulate speech and personality development of the child have been determined here. It is stated that the content of the work of the psychologist must be coordinated with the program of the preschool educational institution, perspective and calendar plans of the work of the educator and speech therapist, the sequence of correctional influence.

Keywords: child, psychologist, speech, speech disorders, psychological correction.

Стаття надійшла до редакції 27.10.2017 р.

Статтю прийнято до друку 30.10.2017 р.

Рецензент: д.п.н., проф. Миронова С.П.

УДК 316.6.47: 159.923.6

Музичко Л.Т.

КОМПЛЕКСНА ПСИХОЛОГІЧНА КОРЕКЦІЯ ПОСТТРАВМАТИЧНИХ ПОРУШЕНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ТА ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ

В статті представлено процедуру формувального експерименту та зміст програми психологічної корекції посттравматичних порушень інтелектуальної та емоційно-вольової сфери у військовослужбовців. Розгорнуто зміст та завдання кожного етапу психокорекційної роботи із курсантами–учасниками АТО. Основним засобом і